

Mahdollisuudet kuntien aseman vahvistamiseen normien purkuhankkeella ja kokeilutoimin

Aimo Rynnänen

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmaan sisältyy kuntien toimintaedellytysten vahvistaminen jatkamalla normien purkamista nykyisestä kuntien tehtäväkentästä. Tarkoitusta varten hallitus on käynnistänyt kuntien normituksen keventämishankkeen (26.10.2023–31.3.2027), johon kytketään kaikki kuntia ohjaava sektorilainsäädäntö soveltuvin osin. Kuntien toiminnan ja tehtävien mitoittamista ja toteutustapojen yksityiskohtaista sääntelyä on tarkoitus karsia. Osana ohjelmaa toteutetaan erilaisia kunta- ja aluekohtaisia kokeiluja, joiden avulla kokeillaan miniminormiohjausta kuitenkin vaarantamatta ihmisten perustuslain mukaisia oikeuksia palveluihin.

Kyseessä näyttää siten olevan päältä päin katsottuna samankaltainen kunnallisen itsehallinnon vahvistamishanke kuin millainen oli vuosina 1988–1993 toteutettu vapaakuntakokeilu. Seuraavassa on tarkoituksena arvioida tuon yli kolme vuosikymmentä sitten toteutetun hankkeen sisältöä ja merkitystä tämän päivän tilanteen ja nyt käynnistetyn hankkeen kannalta. Voidaanko kokeilutoiminnan avulla saavuttaa muutosta kuntien itsehallinnollisessa asemassa?

Tarkastelun lähtökohta

Hyvinvointialueiden perustamisella ja kuntien olennaisen tehtäväkokonaisuuden siirtämisellä niiden vastuulle voidaan jo nyt nähdä olevan syvälinen vaikutus kuntien asemaan. Tämä on koskenut nimenomaan kaupunkeja ja suurehkoja kuntia, joiden omassa suorassa vastuussa siirretyt tehtävät ovat olleet. Kaiken lisäksi kyseessä ovat olleet vanhimmat kuntien vastuupiiriin kuuluneet tehtävät.

Uudistuksen valmistelun yhteydessä on aiheellisesti nostettu esille vaikutukset kunnan valtiosääntöiseen asemaan. Perustuslakivaliokunta on todennut lausunnossaan (PeVL 26/2017 vp), että ehdotettu tehtävien siirto kunnilta maakunnille on vaikutuksiltaan siinä määrin laaja uudistus, että on varmistettava, että se ei muuta kunnan valtiosääntöoikeudellista roolia kunnan asukkaiden itsehallintoon perustuvana elimenä. Lausunnossaan (17/2021 vp) perustuslakivaliokunta katsoi, että kuntien tehtävien laajamittainen siirtäminen alueellisen itsehallinnon tasolle sinänsä vähentää kunnallisen itsehallinnon painoarvoa. Hallituksen esityksessä hyvinvointialueille siirretään vähemmän tehtäviä kuin edellisellä vaalikaudella ehdotetussa maakuntaudistuksessa, todettiin lausunnossa. Perustuslakivaliokunnan mielestä ehdotettu kunnalle annettujen lakisääteisten tehtävien siirto hyvinvointialueille ei tämä ja edellä sanottu huomioiden kuitenkaan ollut hallituksen esityksen mukaisena ristiriidassa Suomen perustuslain (731/1999) 121 §:ssä kunnallisesta itsehallinnosta säädetyn kanssa.

Perustuslakivaliokunnan lausuma siitä, että olisi varmistettava, ettei tehtävien siirto hyvinvointialueille muuta kunnan valtiosääntöoikeudellista roolia, on mielenkiintoinen. Millä tavoin tämä on tehtävissä? Onko nyt käynnistynyt normien purku ja kokeilutoiminta täsmäläike asiaan?

Vapaakuntakokeilun merkityksestä ja tuloksista

Vapaakuntakokeilu perustui hallitusohjelman lisäksi sitä koskeviin lakeihin: lakiin vapaakuntakokeilusta (718/1988) ja lakiin vapaakunnan oikeudesta poiketa eräistä säännöksistä ja määräyksistä (592/1989) ja (14/1990). Toista kokeilukautta varten vuosiksi 1993–1996 säädettiin lait (1015/1992) ja (1016/1992). Kokeilulainsäädäntöä oli valmisteltu alustavasti komiteassa (1987:2) ja konkreettisemmin sisäasiainministeriön vuoden 1988 alusta toimintansa aloittaneessa itsehallintoprojektissa.

Kokeilun peruslaissa, laissa vapaakuntakokeilusta säädettiin kokeilun tavoitteesta ja alasta: ”Kokemusten saamiseksi siitä, miten voidaan vahvistaa kunnallista itsehallintoa, lisätä kuntalaisien osallistumismahdollisuuksia, kehittää kunnallishallintoa paikallisia oloja nykyistä paremmin vastaavaksi, käyttää kuntien voimavaroja nykyistä tehokkaammin sekä parantaa kunnallisia palveluja, järjestetään vapaakuntakokeilua sen mukaan kuin tässä laissa säädetään.” (1 §)

Kokeilun piiriin kuuluneiden tavoiteltujen asioiden alaa voi pitää varsin laajana, myös mukaan hyväksytyjen kuntien suuren määrän (56) johdosta.

Kokeilun tulosten analysoinnissa yleisesti hyväksytty näkemys oli, että kokeilun kautta syntyneestä tilanteesta tuskin minkään kunnan osalta oli enää paluuta entiseen. Kun kokeilu toi esimerkiksi kevyempiä rakenteita, pilottien opit omaksuttiin nopeasti kaikissa kunnissa. Kokeilun periaatteissa voi katsoa korostuneen erityisesti tehokkuuden tavoitteen. (Isola 1992, 123) Kokeilu oli myös tienraivaajana uudistuneelle kunta-valtio-suhteelle. Merkittävää oli, että kokeilussa ei sen edetessä enää pelkästään kokeiltu, vaan monet kuntien tekemistä yli 800 poikkeamisoikeushakemuksesta voitiin toteuttaa pysyvinä lainsäädännön uudistuksina. Eduskunnan hallintovalio-kunta totesi mietinnössään (HaVM 9/1992 vp) arvionaan seuraavan: ”Vapaakuntakokeilun onnistumista ja merkitystä osoittaa tähän mennessä muun muassa se, että valtionosuusjärjestelmän ja kunnallislain muutosten myötä voimassa oleva lainsäädäntö on osittain korvautumassa vuoden 1993 alussa pysyvästi aiempaa joustavammilla säännöksillä.”

Kunnan hallinnon peruslain – vuoden 1995 kuntalain – sisältöön kokeilulla oli oma vaikutuksensa. Tämä johtui erityisesti siitä, että kunnan sisäisen päätöksenteko- ja toimintajärjestelmän uudistaminen oli keskeisessä osassa vapaakuntakokeilussa.

Vapaakuntakokeilulla katsotaan olevan tänäkin päivänä merkitystä esimerkkinä valtion ja kuntien rakentavasta yhteistyöstä. Vapaakuntakokeilussa se näkyi kunnista nousevien lainsäädäntöaloitteiden käsitteilynä ja lainsäädännön uudistuksiin vaikuttavana yhteistyönä. (Sipponen 2016, 67) Objekttiivisena arviona vapaakuntakokeilun merkityksestä voi pitää seuraavaa: ”Vapaakuntakokeilun ja siihen liittyvän hallintokokeilun avulla ei enää kokeiltu, vaan todellisuudessa lähdettiin muuttamaan koko kunnallishallintoa, ja ’kokeilusta’ saadut tulokset siirtyivät lainsäädäntöön. Siitä tuli koko julkisen hallinnon uudistuksen keskeinen kehityskeino”. (Manninen 2010, 123.)

Kunnan asukkaiden osallistumisen ja vaikuttamisen vahvistaminen sisältyi kokeilun ytimeen. Kansalaisten tarpeista tapahtuva aito ohjautuminen lisää toiminnan ja päätöksenteon uskottavuutta. Demokratian uusien työmuotojen ja muun kansalaisvaikuttamisen hidas esiin nouseminen voidaan lukea kokeilun puutteeksi. (Sisäasiainministeriön kuntaosaston ylijohtaja Nummelan lausunto, ks. Ryynänen & Vesikkala 1994, 4.)

Vapaakuntakokeilun ilmeistä onnistumista osoittanevat myöhemmät, eri aikoina tehdyt esitykset vastaavan kaltaisesta uudesta hankkeesta.¹

Kunta nähdään kokonaisuutena

Kuntia koskevaa lainsäädäntöä annettaessa joudutaan punnitsemaan kunnan kahta perusominais-

¹ Esityksiä ovat tehneet muiden ohella kunnanjohtaja Heidi Rämö (Kuntalehti 2/2014); Kuntaliiton johtaja Minna Karhunen (Olisiko aika vapaakuntakokeilulle? Kuntalehti 2/2020); Ari Mölsä (Olisiko uudessa vapaakuntakokeilussa itua? Kuntalehti 8/2021); kansanedustaja Antti Häkkänen (Maaseudun tulevaisuus 7.7.2021).

suutta: kuntaa hallinnollisena yksikkönä ja kuntaa paikallisyhteisönä. Ensin mainitun osalta viime vuosikymmenten uudistukset ovat korostaneet kuntaa perusoikeuksien turvaajana, ja vastavasti paikallisyhteisön ja osallistumisen merkityksen jäädessä vähemmälle. Nämä kaksi seikkaa, toisaalta elinvoimaisten paikallisyhteisöjen tarve, toisaalta peruspalvelujen tarjonnan tasa-arvoisuuden vaatimus vetävät ikään kuin eri suuntiin ja tekevät ratkaisut vaikeiksi (Allardt 1973, 640).

Toisen maailmansodan jälkeisessä hyvinvointivaltion rakentamisessa kunnallishallintoa kehitettiin palasittain säätämällä erikseen ja eri tavoin eri toiminta-aloista: puuttui riittävä kokonaisnäkemys. Uudet tehtävät nivellettiin vanhoihin organisaatioihin, minkä seurauksena tehtäväkokonaisuus jäi uudelleenarvioimatta. Vuoden 1995 kuntalaki merkitsi olennaista muutosta tilanteeseen. Kuntalain säätämässä tavoitteena oli, että kaikki keskeiset kuntaa ja sen hallinnon järjestämisestä koskevat säännökset olisivat kuntalaisia. Erityislainsäädännön tarve vähenisi. Kuntalaisia poikkeavien erityissäännösten tarve olisi aina tarkoin harkittava. (Kunnalliskomitean mietintö 1933:33, 155.)

Täysin tavoite ei kuitenkaan ole toteutunut. (Muukkonen 2022, 1 ja 65) Esimerkiksi valtiovarainministeriö on todennut lausunnossaan pitävänsä huolestuttavana, jos tapa säätää kunnan toiminnasta erityislainsäädännössä yleistyy laajemminkin. Kun kuntalaki sisältää säännökset kunnan hallinnon yleisistä periaatteista ja kunnan talouden järjestämisestä, niistä ei tulisi säätää erityslaeissa. Kuntien lakisääteisiä tehtäviä ja veloitteita koskevien sääntelypolitiikan periaatteiden mukaan kuntia koskevassa lainsäädännössä kunta tulee nähdä yhtenä oikeussubjektina, kaikki palvelusektorit kattavana kokonaisuutena, joka organisoidaan ja jota johdetaan yhtenä kokonaisuutena. (Valtiovarainministeriön lausunto sivistysvaliokunnalle 27.11.2018 kuntien kulttuuri-toimintalakia koskevasta hallituksen esityksestä.)

Kunnan asema julkisen hallinnon rakenteessa

Kunnan aseman muutosta ja nykytilaa valtiossa voi Sami Moision ja Ilppo Soininvaaran analyysin mukaisesti kuvata seuraavasti:

”Valtio pyrki viimeistään 1950-luvun lopulta lähtien tempaamaan hyvinvointitehtävän kauemmas perheistä, suvuista ja muista ei-valtiollisista paikallisista järjestelmistä ja luomaan kokonaan uudenlaisen suhteen valtion ja kansalaisten välille. - - - Tämä pyrkimys vahvistui 1960-luvulla, institutionalisoitui erilaisina kuntiin sidottuina tulonsiirto-, tuki- ja palvelujärjestelminä 1970-luvulla ja saavutti ikään kuin kypsyyssivaiheen 1980-luvulla. Nykymuotoinen kunta on pääosin tulosta toisen maailmansodan jälkeisestä valtion modernisaatioprosessista”. (Moisio – Soininvaara 2017, 312)

Toisin sanoin ilmaistuna: kunta on sidoksissa monin tavoin valtioon ja kansalainen puolestaan kuntaan. Muutosta on kunnallista itsehallintoa tutkinut Ari Manninen kuvannut muutokseksi kunnallistuvaan Suomeen. (Manninen 2010, 432)

Voidaanko tämänkaltaiseen asetelmaan normien purun ja kokeilujen avulla vaikuttaa, jos halutaan vahvistaa kunnan ja kunnan asukkaiden itsehallintoa? Kysymys olisi erityisesti kunnan asemasta maamme julkisen hallinnon rakenteessa.

Pääministeri Orpon hallituksen ohjelmassa luvataan turvata kunnille keskeinen rooli suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkisessa hallinnossa. Pyrkimys on merkittävä, kun muistetaan uusien toimijoiden – hyvinvointialueiden syntyminen – ja niiden vastuulle siirtyneiden tehtävien merkittävyys, jota tehtävämäärää kaiken lisäksi ollaan ehdottamassa edelleen lisättäväksi. (esim. Kietäväinen 2022, 86.)

Aina vuodesta 1990 lähtien hallintorakenteen peruslinjauksena on ollut läheisyysperiaatteeksi (subsidiariteettiperiaatteeksi) kutsuttu määräys. Tuolloin eduskunta hyväksyi ensimmäisen valtioneuvoston antaman julkisen hallinnon uudistamisen selonteon (Palvelevampaan hallintoon 1990). Kantavana linjauksena oli se, että perusyksikkönä on toimiva kunta. Tämä ns. kuntaperusteinen rakennemalli on ollut linjana tuon ajankohdan jälkeenkin tehdyissä hallinnon uudistuksissa. (ks.

sen perustelua Nummela & Ryynänen 1993, 93). Se on myös kansainvälisten esimerkkien valossa oikeansuuntainen. Paikallisen itsehallinnon peruskirjan 4 artiklassa annetaan tälle mallille selkeä määrittäminen: ”Julkisista tehtävistä tulee yleensä ensisijaisesti huolehtia kansalaista lähinnä olevien viranomaisten. Annettaessa jokin tehtävä muulle viranomaiselle on otettava huomioon tehtävän laajuus ja luonne sekä tehokkuus- ja taloudellisuusvaatimukset”.

Kuntien todellinen kriisin syy on niin hallinnollinen kuin taloudellinen: julkisen toiminnan keskittymiskehitys 1990-luvun alun lamasta lähtien ja valtion rahoituksen suhteellisen osuuden pienentyminen. Seurauksena on ollut kuntien vähittäinen muuttuminen hallinnon kokonaisuudessa toimeksiantotaloudeksi. Omista verotuloista entistä pienempi osa on käytettävissä vapaaehtoisesti, oman toimivallan perustalla, esimerkiksi vaikka paikkakunnan kehittämistehtäviin.

Kunnan aseman tulevassa määrittämisessä kyse olisi valtiorakenteen kokonaisjärjestelyn yhdestä tärkeästä osasta. Siinä toimivaltuuksien tulisi määrittäytyä alhaalta ylös, toisin kuin sote-uudistuksessa. Määrittämisessä asiaa on katsottava valtion kokonaisorganisaation, sen vallankäytön, päätöksenteon, julkisen finanssienjaon, sekä yksilön ja julkisen vallan suhteen kannalta. Nyt toimintansa aloittaneiden hyvinvointialueiden syntyminen antoi perustellun syyn tällaiselle kokonaistarkastelulle. Murroskaudeksi luonnehdittavassa vaiheessa rakentuvat itsehallinnon ja keskusjohtoisuuden väliset suhteet uudella tavalla.

Riittääkö kunnianhimoa?

Miten syvälliseen kuntien tehtävien ja velvoitteiden arviointiin, jopa karsimiseen aiotaan mennä, on toistaiseksi avoinna. Edessä on varmasti ministeriökohtainen reviirienpuolustus, kuten kolmen vuosikymmenen takaisessa vapaakuntakokeilussakin. Kaikki ei edennyt niin sujuvasti kuin olisi voinut edellyttää, vaikka hanke oli hallitusohjelmassa. Tuolloin muun muassa eduskunnan valtiovarainvaliokunta joutui arvostelemaan mietinnössään vapaakuntien hakemusten käsittelyn passiivisuutta (mietintö valtioneuvoston selonteosta julkisen hallinnon uudistamisesta nro 31/1990 vp).

Kuntien tehtävämäärän suhteen on myös nähtävissä vaikea dilemma. Kuntien pääasialliselle vastuulle kautta historian kuuluneet sote-tehtävät siirtyivät kunnista erilliselle toimijalle. Se on koettu kuntien toiminnan merkittäväksi vastuun supistukseksi. Ennen uudistusta erään kärkevimmän luonnehdinnan mukaan kunnanvaltuustot supistuisivat kouluneuvostoiksi. Toisaalta tehtäväkuormaa on käytettävissä oleviin resursseihin nähden koettu olevan liiallisesti. Jälkimmäisen koetaan rajoittavan kunnan yleistoimialan reaalista sisältöä, siis mahdollisuuksia vapaaehtoisesti hoidettaviin elinkeino-, kehittämis-, kulttuuri- ym. tehtäviin. Viime mainittujen tehtävien puolestaan katsotaan olevan ns. uuden eli hyvinvointialueiden synnyn jälkeisen kunnan ydintehtäviä.

Tulevien kokeilujen merkityksen sanelee kokeilulle annettu vapaus. Arvioidaanko siinä myös erityislainsäädännössä kunnille osoitettuja velvoitteita vai ainoastaan sitä, miten nämä tehtävät parhaalla mahdollisella tavalla voidaan hoitaa? Jälkimmäisessä vaihtoehdossa, siis erilaisten yksityiskohtien hiomisessa on tietenkin oma työmaansa. Todelliseen vapaaseen, itsehallinnolliseen kuntaan pelkästään näillä harjoituksilla ei kuitenkaan edettäisi.

Todellinen vapaakunta – utopiaako?

Keskeisin kuntien tulevaan asemaan vaikuttava seikka – valtion ja lainsäätäjän lisäksi – on väestökehitys. (Laesterä 2023, 80) Ainakaan nykyasetelmalla tähän kuntien aseman heikkenemiseen alkaneella normien karsinnalla ei juuri voida vaikuttaa.

Perustuslaista ilmenevän kunnallisen itsehallinnon ideologian mukaan kaikkien kuntien oikeastaan pitäisi olla ”vapaakuntia”. Tästä lähtökohdasta katsoen on mahdollista ajatella, että kokeilun alaa ja sisältöä määrittäessä tulisi tavoitteena pitää kuntaa kansanvaltaisen yhteiskunnan päätöksentekojärjestelmänä, ei pelkästään hallinnollisena laitoksena. Sillä olisi paikallisissa asioissa poliittisesti autonominen asema samalla tavoin kuin valtiolla on kansallisen tason asioissa. Se

päätäisi itse sisäisestä organisaatiostaan ja rahankäytöstään. Sen toimialaa ei olisi rajattu muodollisin säännöksin eivätkä sen toimintaa kontrolloisi ylemmät viranomaiset vaan kunnan asukkaat. (Mennola 1990, 40.)

Tällaiseen tavoitteeseen Suomi on sitoutunut liittyessään Euroopan neuvoston paikallisen itsehallinnon peruskirjaan, joka on ollut osa oikeusjärjestystä vuodesta 1991. Peruskirja edellyttää kuntia, joilla on demokraattisesti valitut päätöksentekoelementit ja laaja itsehallinto tehtäviinsä, niiden hoitamistapoihin ja -keinoihin sekä tehtävien hoitamiseen tarvittaviin voimavaroihin näiden. Peruskirjan 3 artiklan antaman määritelmän mukaisesti paikallinen itsehallinto tarkoittaa paikallisviranomaisten oikeutta ja kelpoisuutta säännellä ja hoitaa lain nojalla huomattavaa osaa julkisista asioista omalla vastuullaan ja paikallisen väestön etujen mukaisesti.²

Suomessa peruskirja nykytilanteessa edellyttäisi kuntien perustuslaillisen aseman tosiasiallista vahvistamista, esimerkiksi peruskirjan edellyttämän rahoitusperiaatteen toteutumisen osalta. Vertailukohtaa antaa esimerkiksi Ruotsin kunnallista demokratiaa vuonna 2005 arvioinut Euroopan neuvoston kunta- ja aluekongressin maaraportti (ja sen perusteella annettu suositus nro 163). Sen johdosta perustuslakiin tehtiin muutos (2020:1408), jonka mukaan kunnallista itsehallintoa ei voida rajoittaa enempää kuin on välttämätöntä ottaen huomioon tavoitteen (RF 14 luvun 3 §).³ Muuttaisiko vastaavan kaltainen säännös Suomessa jatkossa mahdollisesti toteuttavat normihankkeet tarpeettomiksi?

Suomea koskevassa maa-arviossa kiinnitettiin huomiota peruskirjan heikkoon asemaan maan oikeusjärjestyksessä. Lisäksi edellytettiin, että kunnille taattaisiin riittävät taloudelliset voimavarat tehtävistä suoriutumiseen (suositus 396/2017).

Edellä kuvatun tavoitteen toteuttamisessa – poliittisesta tahdosta riippuen – on lähtökohtana muistettava, ettei Suomessa milloinkaan ole vallinnut kuntien ja valtion ideologista vastakkainasettelua. Siksi kuntien valtiosääntöisen aseman mahdollisessa uudelleenmäärittelyssä ohjenuora kuuluu: vapautta valtiossa, ei valtiosta.

Kunnallisen itsehallinnon kaksi ulottuvuutta tarkasteluun

Vapaakuntakokeilun tavoitteissa näkyi kahtaalle kohdistuva muutostarve: yhtäältä kunnan ja valtion välistä suhdetta koskeva ja toisaalta kunnan ja kuntalaisen välistä suhdetta koskeva. Sama pätee epäilemättä nykytilanteeseenkin.

Edellä viitattujen arvioiden ja lausuntojen perusteella voi sanoa, että vapaakuntakokeilussa onnistuttiin uudistamaan kunnan ja valtion välisiä suhteita tuolloisesta lähtökohdasta käsin. Kokeilu johti moniin merkittäviin muutoksiin osin. Vaikka varsinaista valtiosuusjärjestelmää ei kokeilun piiriin kuulunutkaan, uudistui valtiosuusjärjestelmään liittynyt yksityiskohtainen normisto merkittävältä osin kokeilun aikana sekä sosiaali- ja terveydenhuollon osalta vuoden 1993 alusta. Nyt käynnissä oleva hanke on kuntien kannalta alaltaan suppeampi sosiaali- ja terveydenhuollon siirryttyä hyvinvointialueiden vastuulle.

Yksittäisiä normeja tarkastelevassa hankkeessa ei kuitenkaan tule arvioitavaksi kuntia koskevan normiston kokonaisuutta, joka sellaisenaan voi vaikuttaa haitallisesti kunnan mahdollisuuteen käyttää itsehallinto-oikeuttaan erityisesti yleisen toimialan perusteella.

Toinen ulottuvuus – kunnan ja kuntalaisen välinen suhde – jätti tuloksiltaan toivomisen varaa vapaakuntakokeilussa, kuten arvioissa aikanaan todettiin. Kokeilun kuluessa asiaa kuitenkin pyrittiin eri tavoin edistämään. Vastuu oli ensi sijassa vapaakunnilla itsellään. Ei tietenkään olisi ollut esteitä sille, että näitä vaikuttamiskeinoja olisi vahvistettu kunnissa ilman kokeiluakin.

² Mielenkiintoista on, että hyvinvointialueita koskevat esimerkiksi peruskirjan 3 ja 4 artiklan kohdat ("...omalla vastuullaan..." ja "...kansalaista lähinnä olevien viranomaisten...", asetus 822/2021.

³ RF 14 luvun 3 §: En inskränkning i den kommunala självstyrelsen bör inte gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som har föränlett den.

Kuten myöhemmät vaiheet (osallisuusprojekti vuosina 1997–2002) tai kuntalain uudistaminen ovat osoittaneet, ei uusien erityisesti edustuksellista demokratiaa täydentävien tapojen kehittäminen ole yksinkertaista. Vapaakuntakokeilun tuloksena onkin pidettävä asian tärkeyden ja ole-massa olevien ideoiden esillä pitämistä ja jatkojalostamista.

Tuolloin ei – virinneestä yksityistämiskeskustelusta huolimatta – valtio-kunta-yksityinen-re-laatioon noussut olennaisia muutosesityksiä. Olisiko nyt käynnissä oleva kokeilu tältä osin tu-loksellisempi. Ainakin aihetta olisi.

Lähteet

- Allardt, E. (1973). *Kuntien asema tulevaisuuden yhteiskunnassa*. Suomen Kunnat 1973, 640–645.
- Isola, H. (1992). *Vapaakunnan hallinto*. Hallinto-oikeudellinen tutkimus vapaakuntakokeilun vaikutuksista kun-nan hallintojärjestelmään. Lapin yliopiston hallintotieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä. Rovaniemi.
- Kietäväinen, T. (2023). *Remontin aika*. Keuruu: Kunnallisan kehittämissäätö.
- Laesterä, E. (2023). *Kunnat hyvinvointialueiden perustamisen jälkeen*. Keuruu: Kunnallisan kehittämissäätö.
- Manninen, A. (2010). *Palvelua vai byrokratiaa. Suomen kunnallisballinto sotien jälkeen*. Porvoo: Edita.
- Mennola, E. (1990). *Uudistuuko kunnallisballinto: vapaakuntakokeilun ja hallinnon kokeilutilanteen arviointia tut-kijan näkökulmasta*. Vuosi vapaakuntakokeilua, 36–40. Helsinki: Sisäasiainministeriön itsehallintoprojekti.
- Moisio, S. & Soininvaara, I. (2017). *Kunta, maakunnallinen itsehallinto ja Suomen aluekehittämissjärjestelmä*. Tulevaisuuden kunta s. 312–324. Helsinki: Kuntaliitto.
- Muukkonen, M. (2022). *Kuntalain soveltamisalasta*. Lapin yliopisto.
- Nummela, J. & Ryynänen, A. (1993). *Kuntahallinnon vaihtoehdot. Kansallisvaltion etäispäätteestä kansalaisyhteis-kunnan perustaksi*. Jyväskylä: Lakimiesliiton kustannus.
- Ryynänen, A. (2019). *Kunnat sääntelyn kohteina. Lakitulvaa ja norminpurkaa – päättymätön aaltoliike*. Focus Localis nro 3.
- Ryynänen, A. & Vesikkala, A. (1994). *Vapaat kunnat – Vapaakuntakokeilu sisäasiainministeriön itsehallintoprojektin näkökulmasta*. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Sipponen, K. (2016). *Se suuri kuntauudistus*. Sastamala: Kunnallisan kehittämissäätö.
- Vapaakuntatyöryhmän mietintö. Komiteamietintö 1987:2. Helsinki